

TÍÐARGREIN

Løgtingssskrivstovan móti fólkinum

Bárður Larsen
løgfrøðingur

Í Degi og Viku týskvøldið 20. februar sóust tingmenn og løgtingssskrivstova á gosi um spurningin, hvørt stjórnarskipanaruppskotið hjá Framsókn og Tjóðveldi skuldi vísast burtur fyri at vera í stríð við stýrisskipanarlógina. Løgtingssskrivstovan hevði í uppriti, dagfest 16. oktober 2012 (sum skjal í løgtingsmáli nr. 9/2012 viðv. stjórnarskipanaruppskotinum), mælt til burturvísing. Grundgevingarnar vóru serliga, at ásetingarnar í uppskotinum í § 56 um samtykt og gildi og í § 57 um broytingar skuldu vera í stríði við § 57 í stýrisskipanarlógini, sum krevur, at tvey løgting samtykkja broyting av stýrisskipanarlógini. Greinar 56 og 57 í uppskotinum krevja hinvegin ikki, at eitt løgting staðfestir broyting aftaná val, men at fólkið staðfestir á fólkaatkvøðu millum 6 og 12 mánaðir aftaná løgtingssamtykt.

Hetta er ikki fyrstu ferð, at Løgtingssskrivstovan hevur mælt til avvísing av eldri uppskotum til somu stjórnarskipan. Notat til formanssskapin liggur sum skjal 1 frá 23. mars 2010 í løgtingsmáli nr. 11/2010. Millum eina røð av atfinningum um ósamsvar við grundlóg og heimastýrisslóg v.m. verður sum mest týðandi sjónarmið ført fram: “Uppskotið fer tó so vítt, at § 58 í uppskotinum um gildiskomu ikki er í samsvari við § 57 í stýrisskipanarlógini, sum ásetir, at broytingar í stýrisskipanini skulu samtykkjast av tveimum løgtingum.”

Sum kunnugt eydnaðist kortini ikki Løgtingsskrivstovuni í 2010 at halda tingmonnum frá at viðgera uppskotið. Men í 2013 riggaði betur. Nú týsdagin 20.02.13 sá út til, at tingmenn fóru at fylgja síni skrivstovu.

Spurningurin um at viðtaka (grunda) og broyta grundlógir ella stjórnarskipanir er fakliga torførur og hartil lítið fakliga greinaður. Ikki teimum føroyingum at siga,

sum hava lisið lögfrøði, vanlig í Keypmannahavn ella Aarhus, so var onki pensum í fakinum “forfatningsret” um hetta evnið. Einaferð varð eitt fak kallað forfatningsfilosofi bjóðað út í Keypmannahavn, men tað varð, minnst meg rætt, tikið av skránni aftur vegna vantandi undirtøku. Kanska ikki so lægið, tí hetta at viðtaka og broyta grundlógir er ikki eitt evni, sum praktiskur tørvur er á í landi sum Danmark, har 163 ár eru síðan, at grundlógin fekk gildi, og knøpp 60 ár síðan seinastu broyting. Og Danmark er ikki eindømi, tí neyvnan heldur í londum við fleiri royndum á økinum hevur evnið stóran fakiligan áhuga.

Móti hesi bakgrund kundi ein væntað sær, at Løgtingsskrivstovan var minni avgjørd í hesum torføra spurningi. Men skrivstovan letur ongan iva vera um, at stjórnarskipanaruppskotið er ólógligt og í stríð við § 57 í stýrisskipanarlógini.

Stjórnarskipanararbeiðið hevur helst mist moment í ein slíkan mun, at rímlígt er at halda, at tað eigur at bíða eftir, at gróðrabrotur aftur verður fyri viðgerð av grundleggjandi politiskum og lögfrøðiligum spurningum. Men hetta stjórnarskipanararbeiðið hevði sum ætlan – í hvussu er í seinnu fasuni, tá tað var rivið leyst frá fullveldisprosjektinum – fyri fyrstu ferð at geva føroyingum eina fólkaræðisligt grundaða grundlóg (ella stjórnarskipan) og tað uttan mun til, um landið fór at halda fram í danska ríkinum ella skipa seg sum sjálvstøðugan stat.

Hvat eyðkennir so eina grundlóg, og hava vit ikki longu eina slíka? Stór undirtøka er fyri, at í minsta lagi trý element mugu vera í einum grundleggjandi skjali, skal hetta kunna metast sum grundlóg ella stjórnarskipan (sí Ruth Gavison, “What Belongs in a Constitution”, Constitutional Political Economy, s.

89-105, 2002). Reglur mugu nevnliga sum tað minsta vera um: 1) stýrisskipan, 2) borgarans rættindi og 3) ein lýsing av grundleggjandi virðum, ið fólkið tekur undir við.

Í mun til stýrisskipanina sjálva við serliga spælireglum um sambandið millum landsins fremstu stovnar (1. element ið hjá Gavison) hava vit sjálva stýrisskipanarlógina. Er so stýrisskipanarlógin – okkara 1. element grundlóg – dygt fólkaræðisliga grundað? Tað er synd at siga! Stýrisskipanarlógin varð samtykt við fráviki frá tíðarfreistini í tingskipanini fyri at fáa hana í gildi í skundi eftir valið á sumri 1994. Ongin fólkaatkvøða var og lítil og ongin fólkslig viðgerð. Mest fólkaræðisligu fingramerkini, ið politikaranir settu á uppskotið, vóru at taka fólkaatkvøðumboðið úr uppskotinum.

Henda smala løgtingslógin um stýrisskipan var, við nýuppdagaðum hugtøkum um valdsbýti og ráðharraskipan, mestsum bara borin fram av eini trongd til at leggja ábyrgdina av politikari vanstýring árinu frammanundan á skipanina heldur enn á politisku aktørarnar.

Í mun til okkara rættindi so eru ongi at finna í stýrisskipanarlógini. Danska grundlógin (Danmarks Riges Grundlov) hevur hinvegin ein rættindakapittul og er tiskil okkara grundlóg í mun til element 2 omanfyri. Men mannarættindini í ríkisgrundlógini eru fátøk og ófullfuggað í mun til ta verju, sum einstaklingurin fær í mongum modernaðum grundlógum og mannarættindaskjølum. Tey taka hartil ikki atlit til serføroysk viðurskipti.

Hartil hevur danska grundlógin sera lítlan fólkaræðisligan legitimitet í Føroyum. Tá grundlógin seinast varð broytt í 1953, møttu bara 7.6 % av føroysku veljarunum upp á fólkaatkvøðuni. Neyvan er orsök til at grundgeva nærri fyri, at ein slík uppmøting als ikki telur við sum ein fólkaræðislig samtykt. Fráveran má tulkast sum signal um, at fólkaatkvøðan um grundlógina í 1953 var óviðkomandi fyri føroyska veljaran. Meira enn ein grundlóg fyri føroyingar er ríkisgrundlógin eitt symbol uppá ríkisfelagsskapin. Tiskil stendur ikki væl til hjá føroyingum – fólkaræðisliga ella innihaldsliga – í mun til at hava eina grundlóg eftir hesum 2. elementi um rættindi.

Í mun til 3. elementið hevur

stýrisskipanarlógin als onki. Ríkisgrundlógin er eisini frá eini tíð, tá fólksins sjálvsfatan og grundleggjandi virði vanligu ikki endurpeglaðust í grundlógum. Øðrvísi var bæði áðrenn donsku grundlógina og nú seinni aftur, har formæli og innleiðandi ásetingar hava ein politiskan boðskap og siga nakað um, hvønn identitet og grundleggjandi virði eitt samfelag hevur. Tiskil hevur ríkisgrundlógin heldur onki um 3. elementið, sum Gavison nevnis sum grundleggjandi fyri modernaðar grundlógir.

Samanumtikið hava føroyingar tí í mun til element 1) um stýrisskipan eina fólkaræðisliga ivasama grundlóg, í mun til element 2) um borgarans rættindi eina ófullfíggaða og fólkaræðisliga ivasama og als onga grundlóg um element 3) at lýsa fólksins grundleggjandi virði og sjálvsfatan.

Stjórnarskipanaruppskotið hevur hinvegin øll elementini 1) – 3), og ætlanin var, at hon skuldi vera væl fólkaræðisliga kjølfest við endaligari samtykt á fólkaatkvøðu. Ivi kann tí ikki vera um, at hetta er ein nýggj skipan í mun til stýrisskipanarlógina.

Løgtingsskrivstovan heldur, at kemur onnur skipan í staðin fyri stýrisskipanarlógina uttan at fylga somu mannagongd fyri broyting sum stýrisskipanarlógin sjálv, so er hetta í stríð við § 57 í stýrisskipanarlógini. Men er hetta tað, sum greinin sjálv sigur? Grein 57, stk. 1, sigur (mín framheving):

”Um so er, at løgtingið samtykkir uppskot til broytingar av HESI LØGTINGSLÓG, kann samtykta løgtingslógaruppskotið ikki beinanvegin verða staðfest av løgmanni. Hitt soleiðis samtykta løgtingslógaruppskotið skal eftir næsta val verða samtykt óbroytt í fyrstu setu nývalda tingsins, og kann síðan verða staðfest á vanligan hátt av løgmanni.”

Har stendur onki í § 57 tann vegin, at HENDA LØGTINGSLÓG ELLA SEINNI SKIPAN AT KOMA Í STAÐIN FYRI HESA skal samtykkjast á tveimum løgtingum. Verandi § 57, stk. 1, sigur einans, at skipanin at viðtaka við tveimum løgtingum og vali í millum er galdandi fyri “uppskot til broytingar av HESI LØGTINGSLÓG”. Tað er tiskil talan um eina broytingarreglu til at broyta innanveggja – broyta ásetingar innan karmarnar á verandi stýrisskipanarlóg – ikki

ein áseting um at vera bundin av somu mannagongd fyri at byrja av nýggjum og seta nýggja skipan í hennara stað.

Sum nevnt er hesin spurningurin ikki nógv greinaður fakliga. Eitt undantak er tó Eivind Smith, professari í statsrætti við Oslo Universitet. Hann viðger í kap. III, serliga s. 90-92 og s. 94-96, í 1. útg. av bók síni Konstitusjonelt Demokrati, 2009, spurningin um grundlógargevandi myndugleikan og reglur um grundlógarbroyting.

Eivind Smith vísir á, at tosið um broyting og broytingarreglur í grundlógum fyrst og fremst knýtir seg at spurninginum um at broyta innan verandi karmar (“ending” inviterer først og fremst til å tenke på modifikasjoner innenfor en på forhånd etablert ramme”). Síðan ger hann hesa viðmerking:

”I Verdens to eldste bestående grunnlover tager endringsreglene sikte på “amendments to” (USA's konstitution art. V) eller forandringer i “nogen del” av (Norges grunnlov § 112) den bestående teksten.”

Sostatt eru norsku og amerikansku grundlógirnar heilt í samsvari við okkara § 57, stk. 1, í stýrisskipanarlógini, sum á sama hátt regulerar “broytingar av hesi løgtingslóg”, ikki spurningin um at viðtaka ella grunda eina nýggja stýrisskipanarlóg ella stjórnarskipan. Viðari sigur Smith:

”Dette kan leses som et forbud mot å vedta en helt ny grunnlov gjennom bruk av den foreskrevne endringsform. Historisk sett ligger det nært å tenke seg, at bestemmelsene bygger på den for-